

გამუკა ცუხიშვილი

**მცხეთის ზვიდა კატერინეს (ოლღას)
სახელოვის დედათა მონასტერი**

მცხეთის რკინიგზის სადგურის ზემოთ, ბაგინეთის (სინას) მთის ფერდობზე, მწვანეში ჩაძირულ პატარა სავანეს მცხეთის მიდამოებიდან მხოლოდ ზამთარში თუ მოკრავ თვალს. გაზაფხულიდან გვიან შემოდგომამდე ბუნება გულში იხუტებს მრავალსაუკუნოვან და მრავალჭირნახულ სულიერების კერას, რომლის შესახებ ისტორიული ცნობები ძალიან მწირია, თუმცა უაღრესად საინტერესო და მნიშვნელოვანი.

იბერიის (ქართლის) ძველ დედაქალაქ მცხეთაში “მეფეთა სამყოფელი” არმაზის ციხე ქართულ წერილობით ძეგლებში ცნობილია, როგორც – ქართლი, ქალაქი, დედაქალაქი, არმაზი, ბაგინეთი, უცხოურში – ჰარმოზიკე, ჰერმასტუ, ჰარმაკტიკა და სხვ.

ქართველი თუ უცხოელი მეცნიერ-მკვლევარები, ისტორიკოსები, გეოგრაფები და მოგზაურები, ყველანი თანხმდებიან, რომ არმაზციხე, იგივე ბაგინეთი იმ ადგილას იდგა, რომლის შესახებაც ვახუშტი წერს: “[ახალქალაქურის] დასავლით მცირე კევი ქართლისა, სდის მისსავე მთას და მოდის ჩრდილოთ. აქა არს ციხე, რომელი აღაშენა ქართლოს და უწოდა სახელი თჳსი, აროდეს შემუსრვილი მტერთაგან, რომელი დადგა ყრუს მოსლვასაცა. ამ ადგილის გამო ეწოდა ამ ქუეყანათა ქართლი. მეფემან ფარნაოზ აღმართა აქა კერპი არმაზ, სახელისა თჳსისა, და მის გამო ეწოდა არმაზი ადგილსა ამას. და დაეფლა ქართლოს აქავე, და ფარნაოზცა წინაშე კერპისა თჳსისა. არამედ კერპისა ამის მსახურნი რომელნი იყვნენ, იგინი იყვნენ საქართველო. ხოლო შემდგომად შემუსრა კერპი ესე წმიდამან ნინო. არამედ იყო ქალაქი არმაზი აქითგან ვიდრე ნაქულობაქევამდე, და ყრუ-

საგან და შემდგომად მისა მოოჯრდა, ხოლო აწ არს დაბნები”.¹

მარი ბროსე სინას მთაზე მოხსენიებულ დედათა მონასტერს ბაგინეთთან აიგივებდა და წერდა: „სინას მთაზე იყო დედათა საგანე; ეს იგივე ბაგინეთია. ახლა ის ტყითაა შემოსილი. ეს იყო მცხეთის ერთ-ერთი ლამაზი ადგილი“.²

ქართული პროზის დიდოსტატი კონსტანტინე გამსახურდიაც, რომელმაც შესანიშნავად იცოდა საქართველოს ისტორია, ამავე აზრისა იყო, როცა წერდა, რომ მისი ცნობილი რომანის „დიდოსტატის მარჯვენის“ ერთ-ერთი მთავარი მოქმედი პირი შორენა ბაგინეთის მონასტერში აღკვეცეს მონაზვნად.

აღვნიშნავთ, რომ ბაგინეთის, იგივე სინას მთად წოდებულ (ანუ არმაზის) მიდამოებში იმ პერიოდში (და შემდეგაც) სხვა დედათა მონასტერი არ ყოფილა და არც იცნობს ჩვენი სამეცნიერო-სა-ისტორიო და არქეოლოგიური საზოგადოება.

XII საუკუნის ცნობილი საეკლესიო მოღვაწის, ერთიანი საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ნიკოლოზ I გულაბერისძის შესახებ ისტორიულ წყაროებში მეტად მწირი ცნობებია შემორჩენილი. მისი ჩამომავლობის შესახებ ძირითადად ვგებულობთ მისივე თხზულებიდან „საკითხავი სუეტიისა ცხოველისაი, კუართისა საუფლოჲსა და კათოლიკე ეკლესიისაჲ“. სვეტიცხოვლის ერთ-ერთი სასწაულის აღწერისას კათოლიკოს-პატრიარქმა ნიკოლოზმა საკუთარი ბიოგრაფიის მცირე მონაკვეთი ჩართო, კერძოდ, როგორ გადარჩნენ ახალგაზრდა ნიკოლოზი და მისი თანმხლებნი „ცხოველი სვეტის სასწაულის“ წყალობით. სწორედ ამ ჩანართიდან ვგებულობთ, რომ ნიკოლოზი წარმოშობით კახეთიდან ყოფილა და როცა ბიძასთან, სუმონთან, რომელიც იმხანად არმაზში, საბას მონასტერში მოღვაწეობდა, მიდიოდა, ღირსი გახდა სასწაულის ხილვისა: „ჟამსა მას სიყრმისა ჩემისასა, რაჟამს-იგი ნეტარი მამის ძმაჲ ჩემი სუმონ, პირველ პატრიარქობასა მისისა, მონასტერსა შინა იყო წმიდისა საბაჲსასა, არმაზს“.

ნიკოლოზ I ბიძის, ქართლის კათოლიკოს სუმონის შესახებ წმიდა პოლიეექტოს კარბელაშვილი წერს: „ესე იყო გულაბერისძე, ბიძა სახელოვანის კათალიკოსის ნიკოლოზისა, კახელი. აღიზარდა არმაზის წმიდა საბას მონასტერში, რომელიც შემდეგ მეფე ღავით აღმაშენებელმა შესწირა სინას მთის წმიდა ეკატერინეს მონასტერს.

¹ ქართლის ცხოვრება, ტ. IV, ბატონიშვილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, თბ., 1973, გვ. 339.

² Brosset, Maries-feliceite, Histoire de la Georgie depuis l'antiquite jusqu'au XIX siècle, St.-Peterbourg, 1858, c. 210.

XVII საუკუნეში ისევ დედათა მონასტერი იყო; აქ მოღვაწეობდა სპარსეთიდან მოსული ცოლი ზურაბ ერისთავისა, რომელიც მოლოზნად შედგა და თავისი დიდძალი ქონება იქვე მიიტანა და შესწირა. დღეს ეს მონასტერი ვილაც გორნიჩის ცოლის ხელშია”.³

ნიკოლოზ გულაბერიძის მიერ გადმოცემული ფაქტი არმაზში წმიდა საბას მონასტრის არსებობის შესახებ, რა თქმა უნდა, ეჭვს არ იწვევს. რაც შეეხება წმიდა პოლიევქტოსის კომენტარს, ის შესწორებას საჭიროებს. საქმე ისაა, რომ მან ნიკოლოზის ბიძად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი სუმონ III მიიჩნია. სუმონ III კი მოღვაწეობდა წმიდა მეფის ბაგრატ III (975-1014 წწ.) დროს, სწორედ მან აკურთხა ქუთაისის ღმრთისმშობლის მიძინების ტაძარი, რომელიც ცნობილია ბაგრატის ტაძრის სახელით. რაც შეეხება ნიკოლოზ I-ის ბიძას, სუმონ IV გულაბერიძეს, რომელსაც კათოლიკოსის ტახტზე აღსაყდრებამდე არმაზში წმიდა საბას მონასტერში უმოღვაწია, იგი ქართული ეკლესიის მამათმთავარი კათოლიკოს-პატრიარქის იოვანე VI-ის შემდეგ გახდა, ვინც დავით აღმაშენებლის დროს მოღვაწეობდა და 1104 წელს რუის-ურბნისის საეკლესიო კრებას თავჯდომარეობდა. კათოლიკოს-პატრიარქი სუმონ IV (1128-1144 წწ.) იყო „ბრძენი კათალიკოსი და დიდი მამამთავარი საქართველოსი“.

გობრონ საბინინი წერს, რომ „ნეტარი და უწმიდესი კათალიკოზი სუმონ, როგორც გვამცნობებს უწმიდესი კათალიკოზი ნიკოლოზ I, ჰსცხოვრებდა იოანე კათალიკოზის შემდეგ თანამედროდსა წმ. მეფე დავით აღმაშენებლისა, ვახუშტი არა რას მოგვითხრობს მისთვის და როგორცა ჰსწანს, არცა იცის თუ ყოფილ არს ეს კათალიკოზი თუ არა“.⁴

ის ფაქტი, რომ სუმონ IV გულაბერიძე კათოლიკოს-პატრიარქობამდე არმაზში წმიდა საბას მონასტერში მოღვაწეობდა, იმ ადგილას, სადაც დღეს ეკატერინეს (ოლღას) სახელობის მონასტერი, იგივე ახალქალაქური დგას, XII საუკუნის დასაწყისში წმიდა საბას სახელობის მამათა მონასტრის არსებობას ადასტურებს. რადგან საისტორიო მასალების მიხედვით არმაზში, ისევე როგორც მთელს აღმოსავლეთ საქართველოში, წმიდა საბას სახელობის სხვა მონასტერი არსად არ გვხვდება.

გიორგი სააკაძის პიროვნებაზე, მის სამხედრო ნიჭსა და ტალანტზე ბევრი რამ დაიწერა, მას არაერთმა ქართველმა მწერალმა და მეცნიერმა უძღვნა წიგნი, მათ შორისაა იოსებ თბილელი, ანტონ ფურცელაძე, მოსე ჯანაშვილი, გიგო ხეჩუაშვილი, სიმონ ქვარი-

³ პოლიევქტოს კარბელაშვილი, იერარქია საქართველოს ეკლესიისა, კათოლიკოსნი და მღვდელთმთავარნი, ტფ., 1900, გვ. 59.

⁴ მიქაელ-გობრონ საბინინი, საქართველოს სამოთხე, პეტერბურდი, 1882, გვ. 109.

ანი, ჯანსუღ ღვინჯილია, ლევან სანიკიძე და სხვ. სიმონ ქვარიანი მოგვითხრობს (რომელიც შემდგომ ყველა ავტორის გამოცემაში მეორდება) მეფე ლუარსაბ II-ისა⁵ და გიორგი სააკაძის დაპირისპირების შესახებ, რომელიც სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლაში გადაიზარდა: „ლუარსაბ მეფე ამ დროს იყო კოჯორში. მან დაიბარა სააკაძე ვითომდა ყარაიაზში სანადიროდ. აქ მოეყარათ თავი სააკაძის მტრებს თავიანთი რაზმებით, მათი მიზანი იყო აქვე მოეკლათ სამშობლოს ერთგული ადამიანი და დაედვარათ მისი წმიდა სისხლი“. დამე იყო, მაგრამ გიორგი სააკაძე უმაღლესე ეახლა მეფეს და ყოფილ სიძეს „აცნობეს სააკაძის მოსვლა, მტრები მოეშადნენ მის თავზე დასაცემად. დილის რიჟრაჟზე ისინი ეცნენ თავიანთი რაზმებით სააკაძის სადგომს, შემოეხვიენ ირგვლივ, დასცეს ყიჟინა და დაუშინეს თოფები. ისინი გარეთ იწვევდნენ სააკაძეს უშვერი ლანძღვა-გინებით“. თუმცა ვიდრე ეს მოხდებოდა, მზე ახალი ამოსული იყო, როცა სააკაძის ერთგული მხედარი ჩივდა: „მეცხეთის სააკაძის სადგომს და გიორგის აცნობა: „თავს უშველე! გილაღატეს! მოდიან მტრები შენს მოსაკლავად!“. გიორგიმაც არ დააყოვნა და გაეშურა თავის ცოლ-შვილთან ნოსტეში. სასწრაფოდ თავი მთას შეაფარეს, საიდანაც ნათლად ჩანდა სააკაძის ცეცხლმოდებული სასახლე და ისმოდა ყმა-გლეხების გმინვის ხმა. „რისთვის? რა დავაშავე ასეთი? განა ეს არის ჩემი ღვაწლის და ჩემი ერთგულების საზღაური?“ — ხმამაღლა მოთქვამდა დიდი მოურავი.

საფრთხისაგან თავის დასაღწევად გიორგი სააკაძემ, რომელმაც „იცოდა ყოველი გზა და ბილიკი, ოჯახით და მხლებლებით გასწია იმ გზით, საიდანაც ნაკლებად მოელოდა მტერთან შეხვედრას. ამ რიგათ მიაღწა **მცხეთას, წმიდა საბას შეენიერ სავანეს, ამჟამინდელ ოლღას მონასტერს**“.⁶ იმავეს აღნიშნავს თავის ნაშრომში დიმიტრი ბაქრაძე: „მცხეთის ხიდთან ახლოს ბაგინეთს მდგარა მამათა მონასტერი, შენებული წმიდა საბას სახელზედ, მერმინდელ დროში დედათა სავანეც ყოფილა, ამჟამად იავარქმნილია“.⁷ ხოლო პროფ. გივი ჯამბურია გიორგი სააკაძესთან დაკავშირებით წერს: „ჯერ სცადეს ახ-

⁵ ლუარსაბ II (1592-1622 წწ.) — ქართლის მეფე 1606-1616 წლებში. 1606 წელს მოულოდნელად გარდაიცვალა გიორგი X და თბილისში მყოფმა შაჰ-აბას I-მა 14 წლის ლუარსაბი მეფედ დაამტკიცა. განსაკუთრებით გამოიჩინა თავი 1609 წელს ტაშისკარის ბრძოლაში. 1608 წლის დეკემბერში ლუარსაბ II-მ ცოლად შეირთო დიდი მოურავის გიორგი სააკაძის და, რომელსაც თავადთა და აზნაურთა დაჟინებული მოთხოვნით მალევე გაეყარა, ამას მოჰყვა დაპირისპირება და განხეთქილება, რითაც ისარგებლა შინამტრებმა და მეფესა და დიდ მოურავს შორის გზები სამუდამოდ გაიყარა.

⁶ სიმონ ქვარიანი, ქართველი ერის ტრაგედია, გიორგი სააკაძე და მისი დრო, ქუთ., 1911, გვ. 44.

⁷ დიმიტრი ბაქრაძე, საქართველო, თბ., 1877-78 წწ. გვ. 176.

ალციხისკენ წასვლა, ოსმალეთში გადასვლის მცდელობით, მაგრამ თავი შეაფარეს მცხეთის ახლოს, კარსნის ტყეში“.⁸

როგორც ჩანს, მონასტერი ახალქალაქური XVII ს-ის დასაწყისში მცხეთის რაიონის სოფელ კარსანს ეკუთვნოდა, რასაც გიორგი სააკაძის ძმისწული, მიტროპოლიტი იოსებ თბილელიც⁹ ამოწმებს პოემაში „დიდმოურავიანი“:

„ფეხის მიწვნარვის დრო მოჰხდა, ღამეა მგონ ძილისპირისა;
ჩემს სიკვდილს მსწრაფლ მოელიან, ცოლშვილი ამაღ ტირისა.

უთხარ: „ნუგეშისთ, ღმერთია მამალხენელი ჭირისა.

კიდევ წყალობით მომხედავს, კვერთხი იესეს ძირისა. (126)

„უთხარ: „წავიდეთ, ახლავ სჯობს, საქმენი მინაშურია,

კარსანის თავი წავლევით, სად **ახალქალაქურია**;

ჩაველ, იქ საყდარს ჩამოვხე, ჩემთან მყოლთ ლოცვა სწყურია,

იქ მყოფნი არეინ დაგვიხვდა, მონათა ჭამეს პურია”. (127)

„საყდარსა ღვთის მშობლისასა ჩვენ შევეხვეწეთ მუდარათ:

„ამ შეჭირვების მგზავრობას შენ ნუ გვიქ გასაცუდარათ.

გზა მოგვეც იორდანისა, ვინც რომ ხართ ნავთ საყუდარათ,

დამხსენ რყევას და სარჯელსა, ვიქმნე სამ დასაყუდარათ“. (128)

იოსებ თბილელის მოწოდებული ცნობა სრულ უფლებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ მეფე ლუარსაბ II დევნილმა გიორგი სააკაძემ ოჯახით და ამაღლითურთ ერთი ღამით თავი სწორედ ახალქალაქურს, იმავე ეკატერინეს მონასტერს შეაფარა.

აკად. ნიკოლოზ ბერძენიშვილი ნაშრომში „საქართველოს ისტორიის საკითხები“ წერს: „მტკვრის მარჯვენა მხრით შეგვევით. გავუარეთ **ახალქალაქურს**. არმაზისხევს (ვახუშტით — ქართლის ხევს), ციხედიდს (ხევს) და ძეგვს მივატანეთ. რამდენად მეტყველი და მცხეთის ისტორიული გეოგრაფიისთვის მნიშვნელოვანია მონასტრის ეს სახელი — ახალქალაქური. ან ვახუშტის ცნობა იმის შესახებ, რომ

⁸ გივი ჯამბურია, გიორგი სააკაძე, თბ., 1964, გვ. 61.

⁹ იოსებ თბილელი, სააკაძე (1620-1688 წწ.), ბავშვობიდან იზრდებოდა ქვათახევის მონასტერში, იქვე აღიკვეცა ბერად და გადავიდა სამოღვაწეოდ იმერეთში, სადაც დასავლეთ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა მალაქია II-მ (გიორგი II გურიელის ძე) ჯერ არქიმანდრიტობა უბოძა, ხოლო მოგვიანებით აკურთხა ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად. მალევე, მეფე როსტომის (იგივე როსტომ-ხანი, ხოსრო მირზა დაუთ-ხანის ძე, 1632-1658 წწ.) და მარიამ დედოფლის თხოვნით გადაყვანილ იქნა სამცხე-საათაბაგოში მაწვევრელ მთავარ-ეპისკოპოსად. ამ ნაბიჯით მეფე-დედოფალი ცდილობდნენ როსტომ ფაშა-ჯაყელის ანტიქართული და ანტიმართლმადიდებლური პოლიტიკის შესუსტებას, რაც არ მოხდა, ანუ როსტომ-ფაშამ თავისი ნათესავი, მაწვევრელი იოსები კათედრიდან გამოაძევა. იმავე წელს მეფემ თბილელის ახალგათავისუფლებულ ტახტზე მიტროპოლიტობა უბოძა.

„იყო ქალაქი აქითგან ვიდრე ნაქულბაქევამდე და ყრუსგან და შემდგომად მისა მოოხრდა, ხოლო აწ არს დაბნები“.¹⁰

როდესაც წმიდა პოლიეექტოს კარბელაშვილი საუბრობს ზურაბ ერისთავის მეუღლის შესახებ, ჩანს, რომ იგი ითვალისწინებს ბერი ეგნატაშვილის „ახალი ქართლის ცხოვრებას“, სადაც გიორგი სააკაძისა და ზურაბ არაგვის ერისთავის საუბარია გადმოცემული: „მაშინ მოურავმა უთხრა რჩევით ზურაბს, რომე „მოდი ქართლს ნუ ამოვსწყვეტთო და არც ჩვენ დაგვინდობენო, მრავლის ლიქნითა და სიტყვის რჩევით და მრავლის ცდილობით დასთმო ზურაბ ცოლი თვისი და მოურავმა შვილი თვისი პაატა დასთმო“.¹¹

აქვე შევნიშნავთ, რომ საქმე ეხება ზურაბ არაგვის ერისთავის პირველი მეუღლისა და გიორგი სააკაძის ვაჟის პაატას მძევლებად დატოვებას შაჰ-აბას პირველის კარზე. 1625 წელს, როდესაც ქართლ-კახეთში სააკაძის მეთაურობით აჯანყება დაიწყო, შაჰის ბრძანებით, პაატას თავი მოჰკვეთეს და გიორგის გამოუგზავნეს საქართველოში, ხოლო ზურაბის მეუღლე ტყვეობიდან მხოლოდ 1629 წელს, მას შემდეგ, რაც შაჰ-აბას I გარდაიცვალა, გათავისუფლდა და სამშობლოში დაბრუნდა, მაგრამ მის მეუღლეს უკვე მეორე ცოლი ჰყავდა. ამიტომ იგი მონაზვნად აღიკვეცა, ყოფილი ქმრისგან კანონით მიღებული დიდძალი ქონება ბაგინეთის ღმრთისმშობლის მონასტერს (იგივე ახალქალაქური, ოლღას მონასტერი) შესწირა და 1640-იან წლებში იქვე აღესრულა.

გიორგი სააკაძისა და ზურაბ ერისთავისაგან შვილისა და ცოლის სამშობლოსათვის შეწირვის ამბავს მეფე პოეტი არჩილიც იხსენიებს და მათ საქციელს მაგალითად უსახავს ქართველებს:

„სახელისთვის მათ ცოლ-შვილი, ორთავ დასთმეს ეს იცოდეთ, ვინ არ მიჰყვეთ მათ საქმესა, იცოდეთ რომ დიდად სცოდეთ.

სჯულისა და ქვეყნისათვის, რა იქნების, რასაც ჰყოფდეთ,

აწ ეს ჰქენით ქართველებო, ანდერძით შვილს ეტყოდეთ“.¹²

პ. იოსელიანის „დიდი მოურავის გიორგი სააკაძის ცხოვრება“

¹⁰ ნიკოლოზ ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, თბ., 1964, გვ. 406.

¹¹ ბერი ეგნატაშვილი, ახალი ქართლის ცხოვრება, ივ. ჯავახიშვილის წინასიტყვაობით და რედაქციით, თბ., 1940, გვ. 152

¹² არჩილ მეფე, „ცხოვრება მეფისა თეიმურაზ პირველისა“, აღწერილი ლექსად არჩილისაგან მეფისა, კომენტარები და შენიშვნები პლატონ იოსელიანისა, თფილისი, 1853, გვ. 61.

არჩილის პოემის გამოცემულ ტექსტს ჩვენ შევუდარეთ ზელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში პ. იოსელიანის პირად ფონდში (№ 142) დაცული ზელნაწერი, სადაც 83-ე გვერდის სქოლიოში წერია: „გიორგიმ ისპანს დატოვა შვილი პაატა, რომელიც წამებით მოკლეს, ხოლო ზურაბ ერისთავმან პირველი ცოლი, რომელიც ქართლში დაბრუნდა ტყვეობიდან და მოლოვნად აღიკვეცა ბაგინეთის ახალქალაქურს“. ეს ბოლო ორი სიტყვა გამოცემულ ტექსტებში შეტანილი არაა.

1973 წელს რუსულიდან თარგმნა გ. თარხნიშვილმა, გამოცემას თანდართული აქვს ვახტანგ სიღამონიძის წინასიტყვაობა და შენიშვნები; წინასიტყვაობაში ვკითხულობთ: „...ზურაბ ერისთავის ცოლი კი, ძალით გამაჰმადიანებული, შაჰის ცოლებს მოახლედ მიუყენეს. შაჰ-აბასის სიკვდილისა და ქმრის გარდაცვალების შემდეგ იგი საქართველოში 48 წლისა დაბრუნდა, კვლავ იწამა მართლმადიდებლობა და მონაზვნად გარდაიცვალა, მან დიდი სიმდიდრე უანდერძა ახალქალაქურის მონასტერს, რომელმაც მისი ცხედარი „დედაბერ მართას“ სახელით მიიბარა“.¹³

სხვათა შორის, ქართულ ფოლკლორში დაცულია ერთსტროფიანი ლექსი, რომელიც უსათუოდ იმ „დედაბერ მართას“ უნდა ეძღვნებოდეს, რომელმაც უცხოობასა და ტყვეობაშიც არ დაკარგა რწმენა, ხოლო სამშობლოში დაბრუნებული მონაზვნად შედგა, თავისი ცხოვრების უკანასკნელი წლები იქ გაატარა და იქვე აღესრულა:

„ისპაანითგან სამშობლოს
დაბრუნებულა მართაო,
მცხეთას დამკვიდრდა, ილოცდა,
ცას რწმენით წარემართაო“.¹⁴

ისტორიულ გადმოცემას პაატა სააკაძისა და ზურაბ ერისთავის შესახებ მწერალი ჯანსუღ ღვინჯილიაც იზიარებს და წერს: „ზურაბის ცოლს სიკვდილი არც ემუქრება, მისი გადარჩენის შანსი მაინც არსებობს. შაჰი ცხადია, აჯანყების მეთაურზე, გიორგი სააკაძეზე იძიებს შურს. ეს ასეც მოხდა, პაატას თავი მოჰკვეთეს, ზურაბის ცოლი კი თუმცა გვიან, მაგრამ მაინც დაბრუნდა სამშობლოში და მონაზვნად აღიკვეცა ახალქალაქურის მონასტერში“.¹⁵

ქართლის ცხოვრების ვახუშტი ბატონიშვილისეულ აღწერაში ვკითხულობთ: „სამხრით არს ველი დიდი დიდმისა, უნაყოფო, არამედ ბალახოვანი, და ზამთარს იზრდების ცხოვართა და ზროხათა სიმრავლენი. ნაქულბაქევს ზეით არს დევს-ნამუხლი – კლდე, გაჭრილი გზად. მას ზეით მუხათ-გუერდი, მას ზეით, მცხეთის ხიდის სამხრით, არს მონასტერი **ახალქალაქური**, ყოვლადწმიდისა, უგუმბათო, კეთილს ადგილს; იდგნენ მოწესენი“.¹⁶ იგივე ტექსტი მეორდება ვახუშტის „საქართველოს გეოგრაფიაში“, რომელიც 1997 წელს

¹³ პლატონ იოსელიანის, დიდი მოურავის გიორგი სააკაძის ცხოვრება, თბ., 1973, გვ. 64.

¹⁴ ძველი საქართველო, რედ. ე. თაყაიშვილი, ტფ., 1913, გვ. 319.

¹⁵ ჯანსუღ ღვინჯილია, გიორგი სააკაძის პიროვნება, თბ., 1980, გვ. 306.

¹⁶ ქართლის ცხოვრება. ბატონიშვილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, თბ., 1973, გვ. 339.

გამოსაცემად მოამზადა ვახუშტის სახელობის გეოგრაფიის ინსტიტუტმა. წიგნის პასუხისმგებელი რედაქტორები არიან პროფესორები დავით უკლები და კობა ხარაძე. შენიშვნებში (№ 207) ვკითხულობთ შემდეგს: „ახალქალაქური, მონასტერი მცხეთის ხიდის სამხრეთით, იგივე წმიდა ნინოს ეკლესია, რომელიც მაღალი მთიდან დასცქერის საღურ მცხეთას“, იგივე მეორდება სახელთა საძიებელშიც, რაც, ზემოთქმულიდან გამომდინარე, მოითხოვს გასწორებას.

მოსე ჯანაშვილის ადრეული პერიოდის სამეცნიერო წერილებში მცხეთის დღესასწაულებთან დაკავშირებით აღნიშნულია: „...სინას მთაზე (ბაგინეთს) მდგარა მონასტერი, ვგონებ სამი ტაძრით. გადმოცემით, ღმრთისმშობლის მიძინების, წმიდა დიდმოწამე ეკატერინესი და დიდმოწამე მარინესი, თუმცაღა, ზუსტი მდებარეობა ჩვენთვის უცნობია“.¹⁷

ანტონ ნატროშვილი წერს: „არმაზისგან აღმოსავლეთით, სარკინეთის მთაზე, გორნიჩების მამულში, დღემდე შემორჩა სამი ეკლესიის ნანგრევები: წმიდა ეკატერინეს, ღვთისმშობლისა და მოწამე მარინეს ეკლესიებისა. მათ შორის მთავარი, წმიდა ეკატერინეს ეკლესია რესტავრირებული იქნა ქალბატონ გორნიჩის სახსრებით 1891 წელს და იქვე დააფუძნა დედათა მონასტერი. ტაძარი და მონასტერი ეკურთხა საქართველოს ეგზარქოსის, ეპისკოპოს პალადის და სხვა სასულიერო პირების მიერ. ეკლესიის სტილი ძველებურია – ქართული, ნავისებური, დაახლოებით ხუთი საფენი სიგრძის და სამი საფენი სიგანის. ეკლესიის წინ არის ტალავერი. ეს ეკლესია დგას მამულის აღმოსავლეთით. მისგან ცოტა მოშორებით ღვთისმშობლის ეკლესია მდებარეობს, რომელიც ძველია – თალიანი კანკელის გარეშე. მთავარ ეკლესიაში მოჩუქურთმებული ქვის კანკელია. მესამე ეკლესია წარმოადგენს ნანგრევებს. სამხრეთით კედელში ჩანს თალი, იქვე ჩანს კანკელსა და ეკლესიის შუა ნაწილს შორის ტიხრის კვალი. ღვთისმშობლის ტაძრის აღდგენის დროს მუშების მიერ მიწიდან იქნა ამოღებული ღვთისმშობლის ხატი. წმიდანის სახე ამოხატულია ხეზე. იგი თავსაბურავის გარეშეა თოთო ბავშვით ხელში. მონაზონთა თქმით, ეს არის სასწაულმოქმედი ხატი. როცა მოსახლეობას ცუდი ემუქრება, ცეცხლი ხატის წინ ქრება, კარგის მოლოდინში კანდელში ცეცხლი სულ ანთია. ეკლესიაში პატარა ოთახია მონაზონთათვის. ისინი სამნი არიან. ქალბატონ გორნიჩს უნდა ჩამოაყალიბოს დედათა საზოგადოება. იქ, სადაც დგას ნაპოვნი ხატი, არის უძველესი ხე – აკაკი, ის მთლიანად

¹⁷ მოსე ჯანაშვილი, მცხეთის დღესასწაულის გამო, დროება, თბ., 1881 წლის 7 ოქტომბერი.

გაშავებულია სიძველისგან. ხალხის თქმით ხე რამდენიმე ასწლეულს ითვლის და მას დიდი პატივისცემით ეპყრობიან“.¹⁸

ასევე, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მთას, რომელზედაც მონასტერი „ახალქალაქური“ მდებარეობს, სინას მთასაც უწოდებენ: „უძველესი ტაძრები მდგარა სინას მთის ახალქალაქურად წოდებულ მონასტრის ტერიტორიაზე, რომელთაგან ერთი ღვთისმშობლისა საერთოდ აღარა სჩანს, ხოლო ორი აღდგენილია 1890-1900 წლების მახლობლად“.¹⁹

ჩვენთვის უაღრესად საინტერესო და მნიშვნელოვანია დიმიტრი ბაქრაძის აზრი: „ბაგინეთს, იგივე სარკინეთს, სხვა ვერსიით სინას მთად წოდებულ ალაგს მდებარე კეთილ სავანეს თავისი წვლილი შეუტანია მცხეთის ისტორიაში, რასაც მოწმობს მრავლისმეტყველი გზა, რომელიც ამ ადგილმა განვლო დაარსების დღიდან (V საუკუნე) დღემდე. აქ ხან წმიდა საბას, ხანაც დიდმოწამე ეკატერინეს, ხანაც ღვთისმშობლის სახელზე აღევლინებოდა წირვა. ერთ ხანს წმიდა დიდმოწამე მარინეს სახელობისიც ყოფილა პატარა ტაძარი. ახლა მთლად განადგურებულია, ზუსტი ადგილის დადგენაც კი გაძნელებულია“.²⁰

ენციკლოპედიურ ცნობარში „საქართველოს ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა აღწერილობა“ ამ მონასტრის შესახებ წერია: „...რკინიგზის სადგურის პირდაპირ მთის ფერდობზე მდგარი XI – XII საუკუნეებში აშენებული ღვთისმშობლის სახელობის (ახალქალაქური) სამონასტრო კომპლექსიდან შემორჩენილია ღვთისმშობლის სახელობის ეკლესია“.

ცნობილი ხელოვნებათმცოდნე რენე შმერლინგი განმარტავს: „ღვთისმშობლის ეკლესია („ახალქალაქური“, „ოლღას მონასტერი“) მდებარეობს მცხეთის რკინიგზის სადგურის პირდაპირ, მთის კლდოვან ფერდზე. მდ. მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე. ეკლესია დარბაზულია (13,6 X 6,7 მ.). ნაგებია ფლეთილი ქვით. შესასვლელი დასავლეთიდან და ჩრდილოეთიდანაა. აფსიდა ნახევარწრიულია. აღმოსავლეთის, სამხრე-

¹⁸ Антон Натроев, Мцхет и его собор Свэти-Цховели: Историко-археологическое описание. Тифлис, 1900. გვ. 94.

ანტონ ნატროვი-ნატროშვილი (1852-1930 წწ.) — ცნობილი ქართველი პედაგოგი, მწერალი და მკვლევარი. ყაზანის სასულიერო აკადემიის კურსდამთავრებული მაგისტრის ხარისხით. მრავალ საშვილიშვილო საქმესთან ერთად ანტონი იყო ერთ-ერთი მთავარი სულისჩამდგმელი სეგტიცხოვლის რესტავრაციის სამუშაოებისა, რის შემდეგაც დაიწერა დასახელებული ნაშრომი, რომელსაც დღემდე არ დაუკარგავს აქტუალობა და მნიშვნელობა.

¹⁹ Н. Северов, Мцхета, М., 1946, с. 56.

²⁰ Бакрадзе, Д. Известия Кавказского общества истории и археологии, Тифлис, 1882, с. 243.

თისა და ჩრდილოეთის კედლებში თითო სარკმელია. ეკლესია შელესილია და შეთეთრებულია. ეკლესიას დასავლეთიდან ეკვრის კარიბჭე, გადახურული ვარსკვლავისებრი კამარით, რომლის ცენტრში ორნამენტის მქონე მედალიონია. ეკლესია და კარიბჭე თარიღდება XI-XII სს-ით. სახელდებულია როგორც „ახალქალაქური“, ხოლო „ოლღას მონასტერი“ XIX საუკუნის 90-იან წლებში მიიღო ინჟინერ გორნიჩის ცოლის გამო, რომელმაც აღმოაჩინა და გაწმინდა ეს ეკლესია.²¹ თითქმის ამავე ტექსტს იმეორებს გიორგი ბარისაშვილი, ოღონდ დამატებული აქვს შემდეგი: „1609 წელს მეფე ლუარსაბისგან დევნილმა გიორგი სააკაძემ ახლობლებთან ერთად თავი ამ მონასტერს შეაფარა“.²²

მცხეთა წმინდა ადგილია და მასში დაცულ სიწმინდეთა გამო წმიდა ქალაქადაც იქნა გამოცხადებული, მაგრამ, სამწუხაროდ, დღემდე ჩრდილშია დარჩენილი და ნაკლებად ცნობილი სინას მთაზე ახალქალაქურის, იგივე წმ. ეკატერინეს სახელობის მონასტერი, რომელიც პირდაპირ უკავშირდება არაბეთის ნახევარკუნძულზე, სინას მთაზე, ზღვის დონიდან 1528 მ სიმაღლეზე მდებარე წმ. ეკატერინეს მონასტერს, სადაც საუკუნეების განმავლობაში დაუღალავად მოღვაწეობდნენ ჩვენი დიდი და სახელოვანი წინაპრები – იოანე მინჩხი, იოანე ზოსიმე, მიქაელ ფანასკერტელი, იოანე კუმურდოელი, იოანე სინელი და სხვ. სინას მთის ეკატერინეს მონასტერში ქართველები VI საუკუნის დასაწყისში გამოჩნდნენ, ხოლო პირველი ქართული საკრებულო (კოლონია) IX საუკუნის შუა წლებში ჩამოაყალიბეს. ქართველებმა იმთავითვე დაიწყეს ტაძრების აგება და შეუდგნენ დაუცხრომელ მოღვაწეობას, ერთ-ერთი დიდი ტაძარი დიდმა მეფემ წმიდა დავით აღმაშენებელმაც ააგო ამ დიდებულ სავანეში.

ცნობილმა შვეიცარიელმა მოგზაურმა, სიძველეთმცოდნემ და გეოლოგმა მარი-ფრედერიკ დიუბუა დე მონპერემ (1798 – 1850) 1831-34 წლებში იმოგზაურა საქართველოსა და სომხეთში, გაეცნო რა საქართველოს მდიდარ ისტორიულ წარსულს, მის კულტურას, ხუროთმოძღვრებას, გეოგრაფიასა და სიძველეებს, 1839-43 წლებში შეიღებულად გამოაქვეყნა უნიკალური ინფორმაციის შემცველი მასალები, რომელთაც თანდართული აქვთ ბიბლიოგრაფიულად იშვიათი რუკები, ერთგან ვკითხულობთ: „თანდათან მივიწვევდით მაღლა, მდ. მტკვრის ხეობის სიღრმეში. ძველ ხიდზე, რომელიც ორ კლდეზე შუა იყო გადებული, გადადიოდნენ მგზავრები უძველესი კოშკის ძირას.

²¹ რენე შმერლინგი, Самтавро – памятник XI века, 1, Тб., 1942, с. 39.

²² გიორგი ბარისაშვილი, მცხეთის შემოგარენის ტაძრები, თბ., 2013.

უკან დაგვრჩა ბაგინეთის მთა, გადმოცემით ქართველებს აქ აუგიათ ტაძარი დიდი წმინდანის სახელზე და სინას მთას ამარაგებდა ლიტერატურით. ხოლო ზიდი აუგია თურმე პომპეუსს, რომელმაც გაუძლო ბუნების არაერთ სტიქიას“.²³

1811 წელს მცხეთას სტუმრობდა და მთელი გულისყურით სწავლობდა მის წარსულს გამოჩენილი ფრანგი მოგზაური კარლ ფრიგანგი, რომელმაც ფეხდაფეხ მოიარა მცხეთა. ერთ-ერთ პუბლიკაციაში იგი წერს: „პომპეუსის ხიდის მახლობლად, 2 ვერსზე, მაღალ მთებს შუა საუცხოო ადგილას ყოფილა მორწმუნე ქალთა საცხოვრებელი, რომელიც ახლა სავსებით აღარ ჩანს“..²⁴

კ. ხარაძის აზრით: „ახალქალაქური მონასტერი ყოფილა მცხეთის ხიდთან, სადაც ახლა ნანგრევების ნაშთია დარჩენილი, წმიდა ნინოს ეკლესიის სახით“.²⁵ მონასტერი რომ წმიდა ნინოს სახელობისა არ იყო, ამას ადასტურებს გაზეთ „ივერიაში“ გამოქვეყნებული ინფორმაცია: „გუშინწინ, 22 ოქტომბერს, მცხეთის ახლოს, გორნიჩის მამულში აკურთხეს წმიდა ეკატერინეს სახელობის ეკლესია. ეს ეკლესია ფრიად ძველი იყო, ალაგ-ალაგ ჩამოქცეული და დანგრეული, ბატონმა გორნიჩმა ყურადღება მიაქცია და თავისი ხარჯით განაახლა ძველი ტაძარი. ეკლესიის კურთხევას დაესწრნენ: მცხეთის მონასტრის წინამძღვარი ნინო²⁶, რკინიგზის მღვდელი ი. ნანობაშვილი და რკინიგზის უფროსობა და მრავალი ხალხი. კურთხევის შემდეგ გორნიჩის სახლში დამსწრენი სადილად მიიწვიეს“.²⁷

²³ Dubois, Frederic de Montpereux, Voyage autour du Caucase, chez les Tcherkesses et les Abkhases, en Colchide, en Georgie, en Armenie et en Crimée, T. 2, Paris: 1839. p. 298.

²⁴ „Voyage au mont Caucase et en Géorgie“. Paris, 1823. გვ. 161.

²⁵ კობა ხარაძე, საქართველოს ისტორიული გეოგრაფია (შიდა ქართლი), თბ., 1992, გვ. 39-40.

²⁶ 1865 წლის 8 ოქტომბერს საქართველოს ეგზარქოსმა ვესევმა მონაზონ ნინო ამილახვარს უბოძა ილუმენიას წოდება და დანიშნა სამთავროს წმიდა ნინოს სახელობის დედათა მონასტრის წინამძღვრად, რომელიც მას ღირსეულად განაგებდა 40 წლის განმავლობაში.

²⁷ გაზეთი „ივერია“, თბ., 1892 წლის 24 ოქტომბერი, № 224, გვ. 4.

აღსანიშნავია, რომ ქართველი ისტორიკოსები მხოლოდ ნეგატიურად აფასებენ ეგზარქოსების მოღვაწეობას, მაშინ, როდესაც XIX ს-ის ქართული პრესა გაცილებით ობიექტურად და სამართლიანად აშუქებს მოვლენებს. 1887-1892 წლებში საქართველოს ეგზარქოსი იყო პალადი (რაფი, 1827-1898 წწ), ვინც 1892 წლის 22 ოქტომბერს საზეიმო ვითარებაში წმიდა ეკატერინეს სახელზე პირადად აკურთხა გორნიჩის მამულში აღდგენილი და განახლებული ეკლესია, თანამწირველები იყვნენ აღაფერდელი ეპისკოპოსი ბესარიონ დადიანი და ქვაბთაზვეის მონასტრის წინამძღვრი არქიმანდრიტი ნიკოლოზი (მასალა აღებულია კუკასიის კალენდრის 1893 წლის გამოცემიდან), ამავე ეგზარქოსის ინიციატივით და ჩვენი ერის სახელოვან ადამიანებთან (დიმიტრი ბაქრაძე, ექვთიმე თაყაიშვილი, თედო ჟორდანი) კონსულტაციების შემდეგ თბილისში დაარსდა და ამოქმედდა საეკლესიო მუზეუმი, რომელმაც ფასდაუდებელი სამსახური გაუწია საქართველოს და მის მრავალსაუკუნოვან ეკლესიას.

XIX ს-ში, მთელს კავკასიაში საქართველო იმთავითვე პრივილეგიურულ მდგომარეობაში აღმოჩნდა. შავი და კასპიის ზღვების დამაკავშირებელი მაგისტრალის მშენებლობა 1865 წელს დაიწყო. პირველმა მატარებელმა მარშრუტით ფოთი-ყვირილა (ზესტაფონი) 1871 წელს გაიარა, ხოლო თბილისიდან ფოთის მიმართულებით — 1872 წლის 10 ოქტომბერს. სწორედ ეს თარიღი ითვლება საქართველოში რკინიგზის დაბადების დღედ.

საიდან იყვნენ გორნიჩები წარმოშობით, ჩვენთვის უცნობია, თუმცა თავისთავად ცხადია, რომ გორნიჩი სახელოვანი და გამოცდილი სპეციალისტი უნდა ყოფილიყო, რომელიც იმჟამინდელმა მთავრობამ მოიწვია სარკინიგზო მაგისტრალის მშენებლობაში მონაწილეობის მისაღებად. წარმატებული და დაჩქარებული სამუშაოებისთვის ხელისუფლებამ გორნიჩი წაახალისა და სააგარაკედ მიწის ნაკვეთი გადასცა ბაგინეთის მთის შუა წელში, საიდანაც ხელისგულივით მოჩანდა საქართველოს უძველესი სატახტო დედაქალაქი მცხეთა.

ერთ დღეს, როდესაც თანმხლებ პირებთან ერთად სააგარაკე მიწას ათვალიერებდა, გორნიჩმა შენიშნა ჯვარი, რომლის გარშემოც თითქმის მაშინვე დაიწყო გათხრები, რათა გაერკვიათ, რა საუნჯე იმალებოდა. დადგა ეს დღეც. აუარებელი მცხეთელის თვალწინ გამოჩნდა მშვენიერი ტაძარი, „რომელიც არის დარბაზული და ნაშენები ყოფილა ფლეთილი ქვით. ზომას და შიდა სივრცეს საეგზარქოსოდან დაათვალიერებენ და ჩვენც გაუწყებთ“.²⁸

მომდევნო თვეებში ცნობილი გახდა, რომ ახლად აღმოჩენილ ტაძარში უპოვიათ „ღვთისმშობლის პატარა, ძველი ხატი, რომელიც გამოსახულია მანდილის გარეშე ყრმა იესოსთან ერთად“.²⁹

სამწუხაროდ, რკინიგზის წარმატებულმა ინჟინერმა გორნიჩმა სიცოცხლე თვითმკვლელობით დაასრულა იმ დროს, როცა მამულში პატარა კოხტა ბინა ჩადგა. ცხადია, შემზარავი აღმოჩნდა ოლღასთვის მეუღლის მოულოდნელი და ბურუსით მოცული თვითმკვლელობა, რამაც ახალგაზრდა ქალს, მათ მიერ აღმოჩენილ, გაწმენდილ, შეკეთებულ და უკვე ნაკურთხ ტაძართან დედათა მონასტრის დაარსება გადააწყვეტინა, რომლის პირველი ილუმენია თავადვე გახდა. თუმცა, ზუსტი თარიღი მონაზვნად აღკვეცისა ჩვენთვის უცნობია.

ენათმცენიერი სერგო მელიქიძე ამ ტოპონიმ „ოლგას მონასტერის“ შესახებ წერს: „ოლგას მონასტერი“ – მონასტერი ბაგინეთის მთაზე,

²⁸ გაზ. დროება, თფ., 1891, 14 ოქტომბერი.

²⁹ გაზ. ცნობის ფურცელი, თფ., 1893, იანვარი.

გზა ადის სადგურის უბნიდან, ბაგინეთის ქუჩის გავლით (მცხეთა)“.³⁰ თანამედროვეთაგან კი ძალიან ცოტამ თუ იცის ამ ულამაზესი მონასტრის არსებობის შესახებ და ამიტომ მას არაერთი თანამედროვე ავტორი სპეციალურ საცნობარო გამოცემაშიც კი არ ასახელებს.

საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნული სააგენტოს ძეგლთა დაცვის განყოფილება ინახავს დოკუმენტს, სადაც ტაძრის შესახებ ვკითხულობთ: „ღვთისმშობლის ეკლესია, ახალქალაქური დგას მცხეთის რკინიგზის სადგურის პირდაპირ, მთის კლდოვან ფერდზე, მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე. აგებულია მე-11-12 სს. აქ არსებული სამონასტრო კომპლექსიდან შემორჩენილია ღვთისმშობლის და საცხოვრებლად გადაკეთებული ღვთისმშობლის მიძინების ეკლესიები. ისტორიულ წყაროებში ღვთისმშობლის ეკლესია ცნობილია ახალქალაქურის სახელწოდებით. 1609 წელს მეფე ლუარსაბისგან დევნილმა გ. სააკაძემ თავის ახლობლებთან ერთად თავი ახალქალაქურის მონასტერს შეაფარა. მე-19 ს. 90-იან წლებში ვინმე ოლღა გორნინმა გააწმენდინა მიწით დაფარული ეკლესია, შეაკეთებინა და დააარსა იქ ქალთა მონასტერი. ღვთისმშობლის ეკლესია დარბაზულია (13.6X6.7 მმ.), ნაგებია საშუალო ზომის ნატეხი ქვით, შესასვლელი დასავლეთიდან და ჩრდილოეთიდანაა. აღმოსავლეთით განიერი, ნახევრადწრიული აფსიდია. დარბაზის ნახევარწრიული კამარის საბჯენი თაღი პილასტრებს ეყრდნობა. აღმოსავლეთის, სამხრეთისა და ჩრდილოეთის კედლებში გაჭრილია თითო სარკმელი (აღმოსავლეთის სარკმელი მე-19 საუკუნეშია გადაკეთებული). კანკელი (მე-13-19 სს.) იმეორებს შუა საუკუნეების კანკელთა ფორმას. ამჟამად ინტერიერი შელესილი და შეეთეთრებულია. ეკლესიას დასავლეთით ეკვრის კარიბჭე, რომლის შუა ნაწილი გვერდით ნაწილებთან შედარებით რამდენადმე ამაღლებულია. იგი გადახურულია კედლის პროფილირებულ ორნამენტიან შევრილებზე დაყრდნობილი ვარსკვლავისებრი შეკრული კამარით, რომლის ცენტრში ორნამენტიანი მედალიონია ვარდულით. გარედან კარიბჭის სამხრეთის კედელი საერთო მოხაზულობიდან გამოწეულია. დასავლეთის ფასადზე შემორჩენილია ლავგარდნის ორი ქვა. კარიბჭე თავისი კონსტრუქციითა და გაფორმებით სამთავროს ტაძრის სამხრეთ კარიბჭის მსგავსია და განეკუთვნება მე-11-12 სს.“

ამავე უწყებაში ძეგლი სახელდება როგორც „ღვთისმშობლის ეკლესია“, 2003 წლის 30 მარტს მინიჭებული აქვს სტატუსი

³⁰ სერგო მელიქიძე, მცხეთის რაიონის ტოპონიმია, თბ., 2007, გვ. 108.

— „კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლი“, სტატუსი მიანიჭა საქართველოს კულტურის, ძეგლთა დაცვისა და სპორტის სამინისტრომ, დოკუმენტის № 3/133, რეესტრში რეგისტრირებულია 2007 წლის 3 ოქტომბერს № 2512, ტაძრების (მონასტრის) აგების თარიღად მიჩნეულია შუა საუკუნეები — IV-VIII სს. და განვითარებული შუა საუკუნეები — მე-10-15 სს.

1892 წლიდან 2010 წლამდე წმიდა დიდმოწამე ეკატერინეს სახელობის დედათა მონასტერს ჰყავდა ოთხი, ეროვნებით რუსი წინამძღვარი —

1. ილუმენია ოლღა (გორნიჩი),
2. ილუმენია ანტონინა,
3. სქემილუმენია ანგელინა,
4. ილუმენია პელაგია.

ამჟამად კი მონასტრის პირველი ქართველი წინამძღვარი ილუმენია ანა (ქარდავა) გახლავთ. დიდმოწამე ეკატერინეს სახელობის ტაძრის წინამძღვარი და მონასტრის სულიერი მოძღვარია მღვდელმონაზონი სერაფიმე (ჯიქია), რომელიც აქ 2015 წლიდან მოღვაწეობს.

მონასტერში ამჟამად ცხოვრობს ერთადერთი სქემმონაზონი 82 წლის ბარბარე (ჟიგალცოვა), რომელიც აქ მოსულა 14 წლის ასაკში, მორჩილებაში გაუტარებია სრული 40 წელიწადი და 1988 წელს, 54 წლის ასაკში აღკვეცილა მონაზვნად. ასევე, მონასტერში ცხოვრობს — ოთხი მონაზონი, სამი მორჩილი და ოთხი სამორჩილე.

მონასტრის დღესასწაულია 24 ივლისი, კიევის დიდი მთავრის იგორ იზბორსკელის მეუღლის, წმიდა მოციქულთასწორის ოლღას (წმიდა ნათლისღებით ელენე) ხსენების დღე (მიიცვალა 969 წელს), ასევე მთავარ დღესასწაულებად ითვლება 28 აგვისტო, ყოვლადმწიდა ღმრთისმშობლის მიძინების დღე (ტაძარი იკურთხა არქიმანდრიტ ისააკის (ღადუა) მიერ, ამავე დღეს მონაზვნად აღიკვეცა მონასტრის ამჟამინდელი წინამძღვარი, ილუმენია ანა) და 7 დეკემბერი, დიდმოწამე ეკატერინეს ხსენების დღე. მთავარი ტაძარი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია II ლოცვა-კურთხევით მეორედ, 2015 წლის 7 დეკემბერს აგარაკ-წალკის ეპისკოპოსმა გრიგოლმა (კაცია) აკურთხა.

აღსანიშნავია ისიც, რომ 1960-70-იან წლებში მონასტერს ხშირად სტუმრობდა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმიდესი და უნეტარესი ეფრემ II (სიდამონიძე, 1896-1972 წწ, მამამთავრობდა 1960-1972 წლებში), მასთან ერთად რამდენჯერმე სტუმ-

რად ყოფილა იმჟამად ჯერ შემოქმედის, ხოლო შემდეგ ცხუმ-აფხა-ზეთის მიტროპოლიტი, დღეს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმიდესი და უნეტარესი ილია II (შიოლაშვილი), რასაც დიდი სიხარულით იხსენებს დედა ბარბარე.

ამჟამად ამ მონასტერში დამკვიდრებული დედების სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ ბოლო 5-7 წლის განმავლობაში მთავარი ტაძარი განსაკუთრებული რუდუნებით შეკეთდა და გამშვენდა ხატებით. გალამაზდა მონასტრის ეზო, კეთილმოეწყო საცხოვრებელი სენაკები, სტუმრების მისაღები ოთახი და სატრაპეზო. პატარა პანთეონში, სადაც განისვენებენ მონასტერში სხვადასხვა დროს მოღვაწე დედები, დაიდგა ჯვრები, რომლებზეც მათი სახელებია წარწერილი. ტაძრებში წირვა-ლოცვა არა მხოლოდ საუფლოსა და დიდ დღესასწაულებზე, არამედ ყოველ შაბათ-კვირას აღესრულება. ხოლო მარხვისას უწყვეტად მიმდინარეობს 24 საათიანი ლოცვა.

დაე, წმიდა ეკატერინეს მონასტერში აღვლენილი ლოცვის მადლმა დაიცვას სრულიად საქართველო, თვით სავანეში დამკვიდრებული დედანი, მათი შემწენი და კეთილისმყოფელნი, თანამლოცველნი და თანამოსაგრენი, ამინ.

